

PODKARPATSKÁ RUS NA JEDNÁNÍCH II. A III. SJEZDU KSČ V POLOVINĚ DVACÁTÝCH LET 20. STOLETÍ

DAVID HUBENÝ

Úvod a rozbor pramenů a literatury

Polovina dvacátých let přinesla pro Podkarpatskou Rus a tamní (XXIV.) kraj Komunistické strany Československa několik důležitých momentů,¹ kdy strana na tomto území vedla množství stávek za zvýšení platů, akcí proti drahotě a exekucím, přičemž na srpen 1924 připadalo též výročí rozpoutání Velké války,² která se svými boji dotkla i Podkarpatské Rusi a tamnímu obyvatelstvu boje a perzekuce rakousko-uherského potlačovacího aparátu přinesla množství utrpení a smrti v odhadu 45 000 až 55 000, kdy jen jednu třetinu ztrát představovali padlí vojáci, zatímco zbytek připadl na civilní obyvatelstvo.³ Vedle toho však místní komunisté pořádali akce na podporu svých soudruhů v Číně, Maďarsku a Rumunsku.⁴ Pro Podkarpatskou Rus představoval rok 1924 první možnost vyslat volené zástupce do Národního shromáždění sestaveného již dříve na základě voleb z roku 1920, které se pro neuspořádanost poměrů nekonaly na Podkarpatské Rusi. Nejvýhodnějšímu cípu se tak prvně dostalo možnosti nechat zaznít své požadavky a názory na nejvyšší politické úrovni. Spolu s dalšími, tentokrát již celostátními volbami z roku 1925, se mohly jednotlivé politické strany, ale i státní aparát, přesvědčit o převládajících

1 K letům 1924 a 1925 v činnosti podkarpatoruského kraje KSČ Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 рр.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 150–155 а Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 рр.). Ужгород 1968, с. 89–108.

2 Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 рр.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 152–153.

3 Podrobněji k vyčíslení lidských ztrát Podkarpatské Rusi během první světové války viz Лавер, Олександр Георгійович – Фатула, Юрій Михайлович – Лавер, Василь Олександрович: Військови та цивільні втрати населення Закарпаття у роки Першої світової війни (історико-статистичне дослідження). In: Науковий вісник Ужгородського університету, серія Історія, ч. 1, 2020, с. 30–38.

4 Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 рр.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 154.

náladách mezi obyvatelstvem ve volbách politicky nejvýznamnějších, neboť obecní volby z let 1920 a 1923 sice byly významné pro jednotlivé lokality, ale velká politika, zákony a interpelace, spolu s možností jednat o finanční podpoře pro různé rozvojové aktivity, bylo možné jen v Praze a nejlépe s průkazem poslance či senátora. A komunisté, na rozdíl od některých jiných politiků,⁵ této možnosti, zejména volně promlouvat na půdě Národního shromáždění, využívali přinejmenším měrou vrchovatou, přičemž aktivní byli nejen v Praze, ale i přímo na Podkarpatské Rusi, kde se někdy dostávali do střetu s bezpečnostními složkami. Vedle toho komunisté produkovali množství agitační tiskovin.⁶ Je pochopitelné, že volební výsledky a značné zisky komunistické strany na Podkarpatské Rusi, resp. přípravy na volby a očekávání velikých úspěchů, zároveň znamenaly vzrůst významu této oblasti v rámci vnitrostranické politiky a problematika Podkarpatské Rusi se pak zákonitě musela zhmotnit na celostátních sjezdech strany, kde se diskutovaly existující problémy a plánovaly další kroky.

Celkově léta 1924 a 1925 patřila v rámci podkarpatoruského kraje k neúspěšnějším obdobím v jeho existenci, ačkoliv Leninovo úmrtí v lednu 1924 bylo pro celé hnutí velikou ztrátou, kterou si na pietní akci v Užhorodě připomněli komunisté pod vedením Ivana Mondoka, Josefa Gátiho (též psán Gáty, Gatty) a Josefa Hakena.⁷

Zdrojem poznání jsou pochopitelně protokoly jednotlivých sjezdů, které vyšly jednak nákladem strany po skončení sjezdových jednání,⁸ jednak péčí pounorového režimu,⁹ přičemž tyto reedice byly doplněny o některé další údaje a dokumenty, zejména pak prvorepublikovou cenzurou nepropuštěné části proslovů, rezolucí a novinových článků. Další podstatné dokumenty přinesly věcně příslušné edice k dějinám strany a vzpomínky jednotlivých funkcionářů. Archivní materiál ke sjezdům je sice uchován a zpřístupněn v Národním archivu v jednotlivých ar-

5 Např. podkarpatoruský agrární poslanec Kyril Prokop během svého působení v Národním shromáždění v letech 1929–1935 „nevyvíjal výraznější iniciativu. V priebehu funkčného obdobia nepredniesol jedinu reč v rozprave, nevystúpil s vlastným prejavom ani nepodal žiadnu interpeláciu. Možno predpokladať, že pasivita v poslaneckom kresle prakticky ukončila jeho politickú kariéru“, jak toto skandální zanedbání povinnosti voleného zástupce decentně popsal a ještě decentněji zhodnotil Michal Falat. Falat, Michal: Kyril Prokop – biografický náčrt. In: Dejiny, č. 2, 2021, s. 102.

6 Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 рр.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 151.

7 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 рр.). Ужгород 1968, с. 90–91.

8 Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925 a Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925.

9 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983 a Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967.

chivních fondech tvořených materiálem konkrétních sjezdů, ale edice poskytují mnohem ucelenější přehled. Ostatní archivní materiál pak byl využit, stejně jako dobový a odborný tisk, jen doplňkově.

Za poskytnutí krajského stranického orgánu Karpatská Pravda (Карпатская Правда), jakož i zaslání některých odborných textů na dané téma z padesátých let 20. století vyšlých na území sovětské Ukrajiny děkuji váženému kol. Juriji Danilcovi.

Volby 1924 a 1925

Faktický politický život Podkarpatské Rusi začal koncem vojenské diktatury na začátku roku 1922, kdy se místní politici začali více zajímat o celostátní politiku a své zastoupení v ní. Podkarpatská Rus tvořila XXII. volební obvod s devíti poslanci a čtyřmi senátory. „Počet ten jest jistě na ten čas vzhledem k daným poměrům representation equatable, tedy zastoupením přiměřeným, slušným a spravedlivým“, jak říkala jedna důvodová zpráva k neprovedenému zákonu o autonomii Podkarpatské Rusi s podotknutím, že počty lze zákonem Národního shromáždění zvýšit.¹⁰ Komunisté však kritizovali nestejnost podmínek pro získání mandátu napříč jednotlivými kraji republiky,¹¹ neboť na jeden mandát musel podkarpatoruský poslanec v roce 1924 obdržet přes 27 000 hlasů, kdežto v Čechách si kandidát vystačil jen s cca 23 000 hlasy. Volby z 16. března 1924 vyhráli komunisté s téměř 40 procenty a pěti poslanci. Ve volbách z 15. listopadu 1925 získala KSČ tři poslance následovaná agrárníky s dvěma poslanci. Rok 1925 přinesl i určitou anomálii v tom, že na Podkarpatskou Rus připadlo deset poslanců.¹² S výjimkou okresů Velká Berezná a Nové Verečky bylo v roce 1924 území Podkarpatské Rusi kompletně komunistické, přičemž největší podpory se straně dostalo v okrese Chust se 41,44 % hlasů.¹³ Ale i ve Velkém Berezném a Nižních Verečkách dosáhla KSČ 10 % hlasů, přičemž KSČ tak uspěla v rusínských, maďarských i židovských oblastech.¹⁴ Vysoký úspěch komunistů zaznamenalo např. moskevské rádio, ale i tisk v Sovětském svazu a pochopitelně Kominternu.¹⁵ Ve městech (Užhorod, Mukačevo a Berehovo) obyvatelstvo (Češi, Maďari a Židé) volilo v roce 1925 vesměs podle národnostní příslušnosti, zatímco Rusíni a v Užhorodě i Slováci, tedy představitelé nižších vrs-

10 Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra I. – stará registratura (NA, MV-SR), kart. 116, sign. 3/18/7/3, manipulační období 1918–1924.

11 Domácí přehled. In: Komunistická revue, 1. srpna 1925, č. 15, roč. II., s. 475.

12 Poslanecká sněmovna v II. volebním období. Praha 1926, s. 4–5, 7, 58, 64.

13 Škába, Josef: O síle komunismu v Československé republice. Praha 1928, s. 15.

14 Tamtéž, s. 17, 20.

15 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, c. 93.

tev, zřejmě volili převážně komunisty. Na venkově však Maďaři a Židé volili hlavně komunisty.¹⁶

Volby do senátu probíhali původně v rámci XIII. užhorodského volebního kraje s pěti senátory, který byl v roce 1925 přečíslován na XII. a zmenšen o jednoho senátora. Volby zde v roce 1925 vyhráli komunisté se dvěma senátory, následovaní Bund der Landwirte s jedním senátorem. Ostatní hlasy byly převedeny jinam, takže byli za Podkarpatskou Rus zvoleni jen tři senátoři. Počet nutných hlasů na získání jednoho mandátu (přes 41 000) se výrazněji nelišil od zbývajících zemí, kde se pohyboval kolem 40 500–41 000. V roce 1924 zde naopak nejvíce uspěla Autonomní strana autochtonů na Podkarpatské Rusi následovaná Židovskou lidovou stranou. Celkem byli zvoleni čtyři senátoři za Podkarpatskou Rus.¹⁷ Skutečností však je, že oproti roku 1924 obdrželi komunisté v roce 1925 o téměř 25 000 hlasů méně.¹⁸

II. sjezd KSČ konaný ve dnech 31. října až 4. listopadu 1924

Posílena úspěchem v březnových volbách do Národního shromáždění se krajská organizace mohla věnovat různým stávkovým a jiným bojům, přičemž na jaře 1924 docházelo k násilným střetům s konkurenčními politickými stranami.¹⁹ Zároveň proběhla V. konference kraje, která se uskutečnila v Sevlušti dne 8. června 1924 a probírala vedle obvyklých ekonomických a politických témat (např. posílení svazku s masami) rovněž ožehavou problematiku národnostní a zemědělskou. Kromě toho se diskutovalo zlepšení vlastní organizační výstavby,²⁰ ale také posílení celkové aktivity při agitaci a ve společenských organizacích. Za účasti 300 delegátů krajského sjezdu²¹ byli do čela kraje zvoleni celorepublikově známí funkcionáři (Herman Fejer, Josef Gáti, Ivan Lokota, Ivan Mondok, Emanuel Šafranko), ale i místně významní straníci (např. Bertalan Biro, Janoš Kovač, Gejza Valbert).²²

Na celostátní sjezd vstupovala KSČ v rozklíženém stavu vyplývajícím z vnitřního střetu, který se projevil na V. světovém sjezdu Kominterny konaném ve dnech

16 Holubec, Stanislav: New state borders and (dis)loyalties to Czechoslovakia in Subcarpathian Rus, 1919–25. In: *European Review of History/Revue européenne d'histoire*, No. 6, 2020, Vol. 27, s. 747–749.

17 Senát v II. volebním období. Praha 1926, s. 2, 7, 34, 40.

18 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, с. 108.

19 Tamtéž, с. 94.

20 Tamtéž, с. 95.

21 Хланта, О. В.: З історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 pp.). In: *Наукові записки*. Том XXXIX, 1959, с. 151–152.

22 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, с. 96.

17. června až 8. července 1924, který straně vytkl omyly v národnostní otázce.²³ Bohumír Šmeral doma vyčítal opozičníkům, že tam vystupovali „méně věcně, než vystupovat mohli a měli“ a zmínil přitom jako doklad vystoupení blíže neurčeného soudruha Vasiljeva²⁴ z Podkarpatské Rusi, které považoval za mechanické a podřízené určité tendenci.²⁵ Vasiljev tvrdil, že v agrární a národnostní otázce strana „nemá úplně žádné politické linie.“ Šmeral podrobil kritice též vystoupení Emila Hršela, který udával, že strana nevystupovala proti represáliím na Podkarpatské Rusi, a Eugena (Evžena) Frieda, který rozhlašoval, že poslanci měli v plánu oslovit Společnost národů za účelem realizace podkarpatoruské autonomie.²⁶ Obdobnou zprávu, totiž že komunističtí poslanci ve spolupráci s jedinci z dalších stran, agituji za podkarpatoruskou autonomii i na východním Slovensku, zkoumaly rovněž státní úřady.²⁷

Na jednání ÚV KSČ ve dnech 31. července a 1. srpna 1924 se probíral V. kongres Kominterny a příslušníci menšiny razící bolševizaci strany (shodou okolností ze Slovenska a Podkarpatské Rusi) opět kritizovali nedostatek, resp. absenci agrární politiky, což vedlo ke ztrátám podpory mezi domovinářskými organizacemi zejména v oblastech s národnostními menšinami. Proti tomu se ohradila část výboru, že jde o národnostně motivovanou opozici.²⁸ Vedle Ivana Mondoka a Ernő Seidlera či Viliama Širokého však k opoziční menšině patřili dále Klement Gottwald (tehdy působící na Slovensku), Josef Haken a Václav Kopecký.²⁹

Krajská konference z 28. září 1924 konaná v Berehovu jednomyslně schválila závěry V. sjezdu Kominterny,³⁰ jejíž závěry (právo národů na sebeurčení až do odtržení) vyvolaly silnou diskusi, do níž se ze 113 řádných delegátů a 24 delegátů s hlasem poradním zapsalo 52 osob! Na druhou stranu přítomný člen ÚV KSČ Ernő Seidler připomněl důležitost dobré organizace pro dosahování úspěchů.³¹

23 Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 pp.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 152.

24 Pod tímto jménem se měl skrývat Ivan Mondok. Pleva, Ján: Príspevok k dejinám bolševizácie KSČ na Slovensku a Zakarpatsku. Bratislava 1962, pozn. č. 26 na s. 36.

25 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 695.

26 Tamtéž, s. 696.

27 Státní archiv v Košiciach, pracovisko Archiv Trebišov, fond Okresný úrad Sečovce (ŠAKE, pracovisko Archiv Trebišov, OkÚ Sečovce), kart. 2, čj. 604/1924.

28 Pleva, Ján: Príspevok k dejinám bolševizácie KSČ na Slovensku a Zakarpatsku. Bratislava 1962, s. 42–43.

29 Tamtéž, s. 46.

30 Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 pp.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 151–152.

31 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.).

Při přípravě celostátního sjezdu byly problémy s akceptací zásady o sebeurčení národů až do odtržení.³² Proto upozornila Exekutiva Kominterny, aby strana na sjezdu brala ohled na národnostní cítění českého lidu a aby samotné vyjádření sjezdu k národnostní otázce bylo krátké.³³ Druhý sjezd strany byl podle rozhodnutí širšího výkonného výboru KSČ z 1. srpna 1924 poněkud odložen,³⁴ aby se vše připravilo a projednalo.

V přípravném materiálu k II. sjezdu se předpokládalo, že strana má na Podkarpatské Rusi 6000 členů, kteří tvoří jedno procento tamního obyvatelstva,³⁵ ale volební výsledek se 40 procenty značil, že tento kádr má mimořádnou schopnost působit na masy. Ostatně Rusíni s 4395 zástupci tvořili v rámci strany 3,10 % (Maďaři pak 5,40 % se 7517 osobami).³⁶ Tyto počty jsou však společné pro celou stranu, kdy mnoho Maďarů a Rusínů bylo hlavně na jihu, resp. východě Slovenska.

Nepřekvapí, že již v úvodní řeči celého sjezdu Alois Muna připomněl srážky s mrtvými na Slovensku a Podkarpatské Rusi.³⁷ K této skutečnosti se vraceli i další.³⁸

Volba a složení komisí vytvořila možnost, aby se zástupci Podkarpatské Rusi dostali k příležitosti vyjadřovat své názory a postřehy, přičemž důležité bylo, že Josef Gáti se dostal do politické komise, a ještě do komise volební.³⁹ Gáti, záhy označený za oportunistu, na sjezdu požadoval realizaci mírových smluv a podkarpatoruskou autonomii.⁴⁰ Gáti ovšem nebyl mezi podkarpatoruskými komu-

Ужгород 1968, c. 100–101.

32 Reiman, Pavel: Ve dvacátých letech. Vzpomínky. Praha 1966, s. 184.

33 Tamtéž, s. 186–187.

34 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 561.

35 Tamtéž, Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X. 4. XI. 1924. Praha 1983, s. 373–374; Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti Komunistické strany v Československu (sekce III. Internacionály). Období 1923–24. Praha 1924, s. V–VI.

36 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X. 4. XI. 1924. Praha 1983, s. 78; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 25.

37 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 39–40; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 11.

38 Např. Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 46–47; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 14.

39 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 43–44; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 13.

40 Reimann, P.: Dějiny Komunistické strany Československa. Praha [1931], s. 109.

nisty sám, kdo požadoval naplnění mezinárodního i ústavního závazku autonomie Podkarpatské Rusi a to i ve spojení s dalšími lokálními politickými silami.⁴¹ Otázka autonomie byla ostatně jediná věc, na které se shodla rozdrobená politická scéna Podkarpatské Rusi.⁴²

Je zajímavé, že ač se sjezd zabýval rozsáhle národnostní otázkou, tak žádný vyložený podkarpatoruský zástupce nebyl v národnostní komisi,⁴³ byť Ernő Seidler měl jistě rozhled i o situaci na Podkarpatské Rusi. Jeho kolega Ivan Mondok se dostal do tiskové komise a Emanuel Šafranko do odborové komise.⁴⁴ Ten ostatně v rámci stranických kontrol provedl jednu kontrolu v Užhorodě, kam ústřední kontrolní komise vyslala na kontrolu ještě soudruha Vaňka,⁴⁵ ale z obou akcí nebyly předloženy výsledky.⁴⁶ Tato zarážející skutečnost nebyla vysvětlena, resp. v protokolech o tom není zmínky.

U přítomných zástupců Podkarpatské Rusi vypukl menší spor o senátora Ondřeje Csehyho (Czehyho), kterému sice bylo vytknuto, že platí 50 halířů měsíčně, ale jelikož všichni poslanci a senátoři z Podkarpatské Rusi platili straně daň 2 000 korun měsíčně (600 korun klubu a 1400 sekretariátu v Užhorodě) byla tato výtky odražena, ovšem i tak se nevyhnul poznámce za to, že nemá v pořádku legitimaci.⁴⁷ Ostatně sjezd pak na návrh užhorodského kraje přijal závěr, aby členové Národního shro-

41 Хайнас, В. В.: Комунисти – натхненники і організатори боротьби трудящих Закарпаття за беззєднання з радянською Україною в 1924–1944 рр. In: Наукові записки. Том XXVII, 1957, с. 24.

42 Pejša, Robert: Podkarpatská Rus v Československu 1919–1922. Právní a politicko-společenské aspekty připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Praha 2016, s. 170.

43 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 43–44. Do volební komise byl nominován za užhorodský kraj ještě „Kašelyak“, jehož jméno v rámci sjezdu nikde jinde nefiguruje, ale do volební komise měl být zvolen. Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 117–118; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 39. Patrně se jednalo Bělu Košeljaka, který byl v rámci XXIV. kraje významnou figurou.

44 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 45; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 13.

45 Snad míněn Karel Vaněk, který zemřel v únoru 1924. Štverák, František: Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany. 2. opravené a rozšířené vydání. Praha 2018, s. 572.

46 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 88; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 29.

47 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 208; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 69.

máždění přispívali straně, resp. kraji, ze kterého zástupce Národního shromáždění pocházel, měsíčně část příjmu nad 3000 korun. Pokud snad byl kraj v dobré ekonomické situaci, mohlo tímto příspěvkem disponovat ústředí.⁴⁸ Naopak návrh, aby se užhorodský kraj rozšířil o některé východoslovenské okresy (Kráľovský Chlmec, Veľké Kapušany a Sobrance) k 1. lednu 1925, jak se usnesla konference kraje 28. srpna 1924 v Berehovu, byl odkázán dalšímu jednání ústředí,⁴⁹ které však tomuto návrhu nedopřálo sluhu. Nicméně spolupráce mezi východoslovenskými a podkarpatoruskými komunisty existovala a měla podobu různých společných konferencí, což samozřejmě bedlivě sledovaly státní úřady a vzájemně se informovaly.⁵⁰

Význam Podkarpatské Rusi pro stranu podtrhla řeč zástupce Kominterny Dmitrije Manuilského, který upozornil na nutnost využití otázky zemědělců a jejich zapojení do revolučního svazku s dělníky. Stejně tak zdůraznil otázku národnostní a prosazení „práva na sebeurčení až k odtržení od státu.“⁵¹ Toto heslo označil za „nejlepší záruku a předpoklad pro umožnění součinnosti mnoha národností na bratské základně ve federovaném státním rámci“, kdy „národnostní menšiny maďarských, ukrajinských a slovenských dělníků povedou energický boj proti separatistickým snahám jejich národní buržoazie po odtržení, zdůrazňující zároveň své sebeurčení až k odtržení, že však z druhé strany česká dělnická třída musí hájit před buržoazií a před celou veřejností právo národnostních menšin na sebeurčení až k odtržení, to znamená, že musí dříve překonat a úplně vymýtit všechny zbytky národního zaujetí.“⁵² V později vydaném jiném překladu této řeči bylo přiznáno, že by si představovali „aktivování boje za oddělení Podkarpatské Rusi“.⁵³

K debatě po hlavních referátech byli přihlášení Emanuel Šafranko a Herman Fejer z užhorodského kraje.⁵⁴ Předtím však byl Šafranko za výkřik „Ať žije Haken!“

48 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 292, 666; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 97–98.

49 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 293, 666; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 98.

50 ŠAKE, pracovisko Archív Trebišov, f. OkÚ Sečovce, kart. 2, čj. 349/1925.

51 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 62–63; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 20.

52 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 64; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 20.

53 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 724.

54 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 153; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa.

vyzván, aby se mírnil.⁵⁵ Když se Šafranko dostal konečně ke slovu, bránil se předchozím výtkám, že Podkarpatská Rus nebyla s to ani poslat zprávu o vývoji organizace a dokazoval, že ač se jen odhaduje (!), že tam má strana 6000 členů, tak dokáží zagitovat a do ulic dostat až 20 000–40 000 dělníků, zatímco v historických zemích byli soudruzi rádi za účast 4000 členů.⁵⁶ Zmínil přitom, že si jsou vědomi své organizační slabosti, ale zároveň si postěžoval, že dlouho nedostali žádnou podporu, ani když několik měsíců před tím (údajně) předali podrobnou zprávu s informacemi, co kraj potřebuje. Vytkl rovněž dosavadnímu vedení pomalou bolševizaci a malou aktivitu v roce 1921, kdy docházelo k častým střetům s vládní mocí, a jako pozitivní výjimku zmínil reakci kladenského kraje na události ve Svalavě,⁵⁷ kde došlo k tvrdému střetu s četníky, který přinesl několik raněných a mrtvých.⁵⁸ Jenže to nic neměnilo na faktu, že užhorodský kraj neodevzdal žádnou zprávu o své činnosti, resp. nebylo co publikovat v přípravných materiálech.⁵⁹ Ovšem ani někteří dotčení zástupci, zejména z Kladna, neseděli klidně a odpověděli, že nejsou se vším spokojeni, ale nestěžují si a pracují a upozornili, že kladenská odezva na Svalavu byla sice jedna z největších, ale nikoliv jediná,⁶⁰ např. událost vyvolala ohlasy v Praze, Brně a Bratislavě a pochopitelně i v sovětském tisku.⁶¹ Vytykána byla i otázka některých kádrů, např. jistého tajemníka, který byl vyslán do Užhorodu organizovat odbory, ale vůbec nepřijel a raději začal podnikat v Budějovicích!⁶²

Praha 1925, s. 51.

- 55 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 154; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 51.
- 56 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 159; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 53.
- 57 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 160; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 53.
- 58 Podrobněji k celému incidentu pohledem státní správy viz NA, f. MV-SR, kart. 491, sign. 19/21/26, manipulační období 1918–1924. Stranický náhled viz Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, c. 97–98.
- 59 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 559; Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti Komunistické strany v Československu (sekce III. Internacionály). Období 1923–24. Praha 1924, s. 78.
- 60 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 187–188; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 63.
- 61 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, c. 98.
- 62 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 226; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa.

Skutečností je, že ještě před sjezdem padaly stížnosti na nedostatečnou organizaci strany na Podkarpatské Rusi, která bránila úspěšnosti bojů.⁶³ Dumalo se též nad možností vzniku „sekretáře pro Slovensko a Podkarpatskou Rus se sídlem na Slovensku a zodpovědného plně výkonnému výboru strany.“⁶⁴ Podobný návrh měla i říšská agitační komise žen, která konstatovala, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi je organizace v nejhorším stavu.⁶⁵ Později konaná říšská konference žen ve dnech 4. a 5. října 1924 v Kladně na adresu Podkarpatské Rusi jen konstatovala: „Zprávy z tohoto kraje o hnutí žen není žádné a spojení pro neznalost místních poměrů a velikou vzdálenost ústředí není rovněž možno. V poslední době po výsledcích voleb do obcí slíbeno soudruhy poslanci, zvolenými za KSČ, pracovati na vybudování ženského hnutí, ale není známo, jaké se dnes jeví výsledky této činnosti.“⁶⁶

Šířeji vystoupil na II. sjezdu KSČ Ivan Lokota, který později proslul svými bouřlivými výstupy při demonstracích na přelomu dvacátých a třicátých let, za což si vysloužil ztrátu senátorské funkce a několikaleté vězení.⁶⁷ Lokota přítomné pozdravil jménem Podkarpatské Rusi a tamních dělníků a pokračoval: „Naši soudruzi chodili den co den od chaty k chatě a všude agitovali. Tu se hovoří o tom, že máme v Podkarpatské Rusi málo členů. Ale u nás je to těžké, neboť naši dělníci nemají žádnou práci, život je těžký, takže nemohou platit členské příspěvky. U nás se nemohou organizovat, ale zato mají revolučního ducha. Vy tu děláte jen demonstrace a manifestace, ale my tam děláme revoluce. Kontrarevolucionáři utiskují podkarpatský lid. Lid je nespokojen a bouří se, takže se tam děje každý den něco. Tu v Praze sedí mnoho zlodějů a v Podkarpatské Rusi je totéž. Tam se dívají na náš lid jako na psy. Lid je žalářován. Je třeba, aby čeští soudruzi znali poměry v Podkarpatské Rusi a soudruhům pomohli.“ Dále vzpomněl častá krveprolití. „V takovém případě je třeba, abyste vyšli na ulice ve velikých masách, aby buržoa-

Praha 1925, s. 76.

63 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 398; Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti Komunistické strany v Československu (sekce III. Internacionály). Období 1923–24. Praha 1924, s. XXIX.

64 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 400; Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti Komunistické strany v Československu (sekce III. Internacionály). Období 1923–24. Praha 1924, s. XXXI.

65 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 669; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 159–160.

66 Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 134.

67 Podrobněji k této bouřlivé postavě viz Пруниця Степан Юрьевич: Червоний сенатор. Ужгород 1984.

zie viděla, že máme sílu. U nás nemáme organizováno ani 100 členů,⁶⁸ ale když je třeba, přijde jich na ulice několik set.⁶⁹

Nepřekvapí proto, že zazněl požadavek, aby strana vystupovala při každém krveprolití a aby si čeští a němečtí soudruzi osvojili ztráty slovenských a podkarpatských soudruhů za své,⁷⁰ což např. dokázalo obecní zastupitelstvo v Šumici,⁷¹ které bylo „rozpuštěno pro svaljavskou [!] rezoluci.“⁷² I s menším odstupem bylo konstatováno, že na Svalavu strana reagovala slabě.⁷³

Důležité bylo, že sjezd se oprostil od závěrů v národnostní otázce, které přijal předchozí sjezd. Označil je za oportunistické. Nicméně zastával tezi, že „národnostní zájmy musí být podřízeny zájmům třídním.“ Ideu československého národa deklaroval jako „měšťácký podvod“ a kritizoval „koloniální vykořisťování a krvavé potlačování Podkarpatské Rusi a Slovenska.“⁷⁴ Strana se napříště měla národnostní otázce věnovat důkladně a „vést boj proti národním potlačování.“⁷⁵ K národnostní otázce se však sjezd rozsáhleji nevěnoval, čehož litoval např. Július Verčík ze Slovenska, mylně označený pražskou policií za zástupce Podkarpatské Rusi,⁷⁶ když mluvil jménem národnostní komise, kdy zdůraznil význam této otázky pro národnostně pestrou stranu, a připomněl, že nacionalisticky orientované strany na Slovensku a Podkarpatské Rusi získaly mnohé malorolníky právě z důvodu, že

68 Patrně měl na mysli Veliký Bočkov, kde Lokota budoval a vedl místní stranickou organizaci.

69 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 235; Originální vystoupení obsahovalo několik slovakismu a rusismů. Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 79.

70 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 307–308.

71 Obecní zastupitelstvo Šumic vydalo usnesení odsuzující svalavské události, čímž však překročilo svoji pravomoc, proto bylo rozpuštěno. Následně byly vypsané nové volby do obecního zastupitelstva na 14. prosince 1924. Spis k této události byl bohužel vyskartován v roce 1942. NA, f. MV-SR, kniha 114 (podací protokol, zápis k čj. 78931/1924). Na Moravě se nacházejí dvě stejnojmenné obce v okresech Uherské Hradiště a Brno-venkov, přičemž v posledně uvedeném okrese jsou ještě Viničné Šumice. Autorovi se nepodařilo zjistit, které obce se týkal zákrok nadřízených úřadů.

72 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 368.

73 Neurath, Alois: Situace v Komunistické straně Československa. In: Komunistická revue, 15. března 1925, č. 6, roč. II., s. 162.

74 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 31; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 8.

75 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 32; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 9.

76 NA, fond Ministerstvo vnitra I. – prezidium, sign. 225-197-197-8, fol. 1.

strana nebyla s to se postavit k věci dříve.⁷⁷ Nicméně rezoluce k národnostní otázce byla přijata jednomyslně.⁷⁸ Stalo se tak v kompromisní dohodě, třebaž byla uznána samostatnost slovenského národa, ale sjezd dále nerozpracoval tyto závěry.

Dalším z výsledků II. sjezdu bylo zaměření se na agitační práci ve východních zemích republiky a pochopení nutnosti věnovat pozornost jak problému analfabetismu, tak i náboženskému vlivu. Cílem bylo pro obě země vychovat kádr „vzdělaných propagandistů a funkcionářů“ a řadoví příslušníci měli „být především poučeni o politických, hospodářských a národnostních otázkách, vedle toho problém náboženství a církve třeba osvětlit v marxisticko-leninském smyslu.“⁷⁹ Ostatně se požadovalo celkové rozšíření znalostí a stranického vzdělání jednak pro účely získání mas, jednak pro další rozvoj strany s cílem „vychovat z dělníků uvědomělé, cílevědomé a vyškolené třídní bojovníky“, proto neměly být připuštěny „žádné umělecké a kulturní hračky, nepřecpávejte mozky vědomostmi speciálními, neprovádějte trénink za účelem rekordu“.⁸⁰

K praktickým výsledkům sjezdu patřilo, že do výkonného výboru byl za Podkarpatskou Rus nominován Emanuel Šafranko⁸¹ a do kontrolní komise pak byl navržen užhorodský Václav Mika,⁸² jakož i započítí dlouhého procesu bolševizace strany.

III. sjezd konaný ve dnech 26. až 28. září 1925

Po necelém roce se konal další sjezd strany – v době, kdy programem Kominterny byla bolševizace všech sekcí,⁸³ tudíž bylo zřejmé, že další směřování strany

77 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 298–299; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 100–101.

78 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 304.

79 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 340; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 114.

80 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 341; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 114.

81 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 250; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 84.

82 Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.–4. XI. 1924. Praha 1983, s. 251; Berger, O. E. (red.): Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 84.

83 Za bolševickou orientaci KSČ. Sborník dokumentů k I. svazku spisů Klementa Gottwalda. Praha 1954, s. 13.

bude vedeno ve snaze dosáhnout predepsaného cíle. Zároveň v souladu se závěry Kominterny se strana musela připravovat na zákaz své činnosti: „Komunistická strana musí být dostatečně pružná, aby byla schopna, je-li to nezbytné, přejít bez paniky a v pořádku do ilegálního postavení, aby byla schopna nevzdávat se lehce své legalnosti, aby uměla spojovat legální práci s ilegální, aby se neuzavírala jen do ilegality, ale aby se stavěla do čela otevřených masových akcí, připravujících revoluci, a zůstávala přitom stále věrna svým základním revolučním úkolům.

V dané situaci musí komunistické strany počítat s dvojím hlavním nebezpečím. S [!] jedné strany hrozí nebezpečí přeměny v malé sekty „ryzích“ komunistů, kteří mají „správné“ zásady, neumějí však vejít ve styk s masovým dělnickým hnutím daného období, s [!] druhé strany nebezpečí přeměny v beztvárnou polosociálnědemokratickou stranu v těch případech, kdy strana neumí spojovat boj o získání dělnických mas s věrností zásadám komunismu. Umět obejít Scyllu sektářství a omezenosti a Charybdu beztvárnosti a rozplizlosti – to je pomoc bolševisaci strany.“⁸⁴

Zároveň však nemělo dojít k nekritickému přejímání ruského vzoru dobytí moci, nýbrž tyto zkušenosti měly být zevšeobecněny a použity dle potřeby na dané státní a národní realie, přičemž KSCČ měla mít již tu výhodu, že prodělala určité střety se státní mocí a měla početnou skupinu podporovatelů.⁸⁵ Dle názoru Kominterny se však strana stále málo věnovala národnostní otázce a početnému rozvoji.⁸⁶ Dále se měly strany všeobecně oprostít od sociálnědemokratické organizace podle lokalit a přejít na systém závodních buněk.⁸⁷

Nepřekvapí, že jedním z úkolů, na který se měl nadcházející III. sjezd strany soustředit, alespoň dle názoru Dmitrije Manuilského, bylo utvoření svazku s dalšími národy republiky, spolu s bojem za udržení životní úrovně pracujících, navázání spolupráce s rolníky a boj za jednotnou frontu.⁸⁸

Na základě výše uvedeného zadání na další vývoj strany, se ve zprávě sekretariátu ústředního výboru pro sjezd objevilo sdělení, že zaměření se na praktické otázky národnostní politiky (propouštění zaměstnanců, „nacionálně šovinistickou činnost Pozemkového úřadu, obzvláště se zřetelem na národnostní poměry na Slovensku a Podkarpatské atd.“) přineslo dobré výsledky a ostatní strany na to musely reagovat.⁸⁹ V praxi však organizační zpráva pro sjezd přiznávala, že zatímco v éře

84 Tamtéž, s. 12.

85 Tamtéž, s. 14–15.

86 Tamtéž, s. 30–31.

87 Tamtéž, s. 31–32.

88 Tamtéž, s. 50–51.

89 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, 36; Zpráva sekretariátu ústředního výboru pro III. sjezd KSCČ. Liberec [1925], s. 14; Protokol

II. sjezdu připadal jeden komunista na 100 podkarpatoruských obyvatel, nyní tvořili komunisté jen 0,78 % obyvatel Podkarpatské Rusi a jeden komunista připadal na 129 obyvatel.⁹⁰ Zároveň bylo zřejmé, že se straně jako celku příliš nedařila organizační přestavba na buňky, přičemž přímo na Podkarpatské Rusi existovaly necelé dvě desítky závodních buněk (přesněji 18). Toto nízké číslo sotva napravovala skutečnost, že závodní buňky se mohly budovat jen v několika málo funkčních továrnách, neboť mnohé podniky vůbec nepracovaly. Ovšem ani v existujících závodních buňkách nebyla stávající činnost hodnocena jako dostačující. Problémem bylo najít schopné osobnosti do čela těchto organizačních jednotek, protože jinak nezbyvalo než neustálé poučování, co je potřeba dělat. Když už se někde podařilo vytvořit závodní buňky, jako v Užhorodě, tak přilákaly pozornost státního aparátu a související perzekuční zásahy. Lépe na tom byly buňky uliční a vesnické, kterých bylo 115.⁹¹ Ani v hospodářské otázce na tom nebyl užhorodský kraj dobře a vůči ústředí stál v pozici největšího dlužníka (56 114,55 korun)...⁹²

Zástupci XXIV. kraje na celostátní sjezd jeli oproti předchozímu roku bez znalosti výsledků diskuse zástupců kraje, protože VI. krajská konference konaná 6. září 1925 v Mukačevu za účasti Josefa Hakena svůj denní program nenaplnila, neboť úřední komisař schůzi rozpustil pro opakované výrazy Zakarpatská Ukrajina a tvrzení, že místní slovanské obyvatelstvo je součástí ukrajinského národa,⁹³ což vyvolalo pochopitelně i odezvu ve stranickém tisku.⁹⁴

Přes pesimistické zprávy z Podkarpatské Rusi, přinesl samotný sjezd konaný od 26. do 28. září 1925 v Národním domě na pražském Smíchově pro hnutí několik radostných zpráv, neboť zakončoval nejen stranickou krizi, ale rovněž stvrzoval sloučení s Nezávislou socialistickou stranou dělnickou, což bylo pochopitelně přijato s nadšením.

Sjezd se při různých příležitostech věnoval Podkarpatské Rusi, jíž se dostalo zastoupení v jednomyslně zvoleném předsednictvu sjezdu, kde ji reprezentoval

třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 8.

90 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, 43–44; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 10.

91 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 52, 63–64, 66; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 12, 16.

92 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 325.

93 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, с. 107.

94 Карпатская Правда, 13. IX. 1925, ч. 32.

Ivan Mondok,⁹⁵ který během sjezdu rusky uvítal a tlumočil řeč jmenovitě neuvedeného zástupce Kominterny.⁹⁶

Nepřekvapí, že v úvodním slovu Josef Haken vzpomněl nejen zahraničních, ale „i obětí zabitých ozbrojenou mocí buržoazie československé.“⁹⁷ V následujícím projevu se Bohumír Šmeral věnoval perzekuci a bílému teroru, kdy pro Československo měla nastávat změna v tom, že až dosud vláda „snažila se ji provádět navenek nehlučně, ale důsledně a soustavně“, ale od podzimu 1924 měly přibýt politické procesy a připomněl vzrůstající počet případů střelby do obyvatelstva.⁹⁸ V rozboru situace ve státě a dalších možných krocích strany Haken zdůraznil možnost spojení s menšinami a boj „proti národnostnímu útisku, proti koloniálnímu režimu české buržoazie na Slovensku a Podkarpatské Rusi“ a zvyšování této činnosti dle intencí II. sjezdu.⁹⁹

Sjezd ovšem také likvidoval i předchozí rozdělení ve straně, kdy Bohumír Šmeral sjezdu přiznal, že během jednání na V. kongresu Kominterny se mu některé argumenty opozice a soudruhů z Kominterny nezdály dostatečně přesné (např. ve vztahu k volbám na Podkarpatské Rusi), ale pochopil, že měli pravdu v hlavních myšlenkách díky teoretické a praktické výbavě.¹⁰⁰

K této věci vystoupil rozsáhle Josef Gáti, který po předchozím sjezdu očekával „od nového ústředního výboru leninistickou činnost a všeobecnou aktivitu“, přičemž se však výbor omezil na boj proti likvidátorům odstraněním některých funkcionářů, ale nedostatečně pracoval s masami. Vyslovil se proti frakcím a požadoval jednotnou linii strany, která by energicky postupovala jako celek. V nedostatečné koordinaci viděl neúspěch jednotlivých regionálních akcí. V této souvislosti kritizoval pak skutečnost, že ač byl např. Josef Haken přítomen na konferenci strany na Podkarpatské Rusi, kde se řešila národnostní otázka a která byla rozpuštěna, tak manifest kraje otiskly pouze některé časopisy strany. „Náš ústřední orgán „Rudé právo“ ho dosud nevzal na vědomí, protože jmenované časopisy strany nevycházejí v české řeči a v ústředí se nečtou.“ Připomněl, že Ko-

95 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 77; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 20.

96 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 136; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 39.

97 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 75–76; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 20.

98 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 80–81; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 21.

99 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 106–107; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 29.

100 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 128; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 36.

minterna se rozsáhle věnuje koloniální otázce, ale strana si toho nevšimá, ač na Slovensku a Podkarpatské Rusi se dle stanoviska komunistů žilo v koloniálních poměrech.¹⁰¹

Nepřekvapí, že toto vystoupení vyvolalo reakci Filipa Dobrovolného, který za Rudé právo dodal, že zmiňovaný manifest by vydal na 4,5 stránky v novinách, ale hlavně „jej dostali v překladu, který byl pořízen z maďarštiny, a to tak, že jsme některým místům nerozuměli, a neměli jsme originál, abychom mohli věc opravit. Z toho důvodu jsme musili manifest odložit“ zvláště, když v novinách redaktoři zápasili s nedostatkem místa.¹⁰²

Dále v debatě vystoupil Cyril Reščuk, který kromě pozdravů a projevu věrnosti III. internacionále sdělil, že „teritoriální a národnostní položení Podkarpatské Rusi ukazuje, že patříme k sovětskému Rusku. Za proletariát Podkarpatské Rusi stěžují si na to, že československá vláda vzala nám úplně naši autonomii.“¹⁰³

Aktivní zdůrazňování národnostní otázky podkarpatoruskými delegáty nebylo náhodné, neboť právě tento problém spolu se záležitostmi zemědělství se diskutovaly rovněž v rámci kraje, přičemž nejostřeji se tyto otázky probíraly v užhorodském okrese.¹⁰⁴

V národnostní otázce III. sjezd přijal rezoluci, podle níž se strana chtěla zabývat denními problémy národnostních menšin a zopakovala právo na sebeurčení, ale stavěla se proti iredentismu menšin: „Odmítá podporovat přímo nebo nepřímou národní aspirace banditů horthyovských.“¹⁰⁵ Celkově však sjezd III. neposunul otázku národnostní politiky a straně se ve dvacátých letech nepodařilo vytvořit komplexní program na toto téma,¹⁰⁶ i když v této době dochází k tomu, že podkarpatoruský kraj strany se přiklání k ukrajinské orientaci, což podpořily i další jevy,

101 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 143–146; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 41.

102 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 225; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 64.

103 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 201 a pozn. č. 1 na s. 201; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 57.

104 Хланта, О. В.: 3 історії боротьби комуністів Закарпаття за маси (1919–1924 pp.). In: Наукові записки. Том XXXIX, 1959, с. 154.

105 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 262; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 75.

106 Hubenák, L.: Riešenie národnostnej otázky v politike KSČ. In: Rozvoj Slovenska v politika a programe KSČ. Zborník referátov z vedeckej konferencie Ekonomického ústavu SAV, Sociologického ústavu SAV a Ústavu štátu a práva SAV. Bratislava 1973, s. 129.

kdy Podkarpatská Rus navázala „smyčku“ (družbu) s Kyjevskou gubernií.¹⁰⁷ Stalo se tak na základě pokynu, který kraj strany se má družít s kterou oblastí SSSR.¹⁰⁸ Zároveň z řad mládeže od poloviny dvacátých let směřovaly do SSSR kádry za účelem stranického vzdělávání,¹⁰⁹ které se často odehrávalo na území sovětské Ukrajiny a kam v roce 1925 směřovala i krajská stranická delegace.¹¹⁰

V novém vedení strany reprezentoval Podkarpatskou Rus jasinský zemědělec Cyril Reščuk¹¹¹ a v kontrolní komisi opět Václav Míka z Užhorodu.¹¹² Orgán podkarpatoruského kraje KSČ, Karpatská Pravda, sjezd hodnotil jako úspěšný, neboť se podařilo vyřešit stranickou krizi a postoupit směrem k bolševizaci strany.¹¹³

Závěr

Volby a sjezdy z poloviny dvacátých let upozornily zbytek komunistické strany na vliv podkarpatoruských soudruhů na tamní obyvatelstvo. Zároveň však jednotlivé sjezdy přinesly poznatek, že tamní straníci jsou sice vlivní a dokáží zorganizovat hojně navštívené akce a vyvolat silné aktivity obyvatelstva,¹¹⁴ ale chybí jim organizační rámec a hlavně řídicí kádry. Tuto skutečnost si uvědomovali rovněž představitelé podkarpatoruského kraje. Ti si stěžovali na malý zájem centra, ale i slabé odezvy soudruhů z historických zemí na krveprolití na Podkarpatské Rusi. Ústředí pak začasť nedostávalo zprávy o dění na Podkarpatské Rusi, popř. když už nějaký podklad dostalo, nedal se využít, neboť byl z jazykového hlediska nesrozumitelný pro mizerný překlad. Na druhou stranu se již v polovině dvacátých let vyprofilovalo několik podkarpatoruských straníků, kteří dosáhli nejen širší známosti v rámci strany, ale rovněž i několika vyšších stranických funkcí. Sjezdy z poloviny dvacátých let umožnily ostatním částem strany blíže se seznámit s podkarpatoruskými reáliemi, o nichž bylo v komunistickém prestiž-

107 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 343.

108 ŠAKE, pracovisko Archív Trebišov, f. OkÚ Sečovce, kart. 5, čj. 718/1926.

109 ŠAKE, pracovisko Archív Trebišov, f. OkÚ Sečovce, kart. 5, čj. 730/1926.

110 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 pp.). Ужгород 1968, s. 104.

111 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 315; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 89.

112 Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925. Praha 1967, s. 316; Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1925, s. 89.

113 Карпатская Правда, 4. X. 1925, ч. 36.

114 Jen v roce 1925 údajně zorganizoval podkarpatoruský kraj 36 stávek za účasti 15 000 dělníků a 163 demonstrací za účasti 120 000 osob. Хайнас, В. В.: Комунисти – натхненники і організатори боротьби трудящих Закарпаття за беззеднання з радянською Україною в 1924–1944 pp. In: Наукові записки. Том XXVII, 1957, с. 24.

nějším tisku něco málo přehledného publikováno až v létě 1926.¹¹⁵ Pochopitelně Rudé právo již od roku 1921 průběžně informovalo např. o promluvách představitelů strany v Národním shromáždění na téma Podkarpatské Rusi.

Zároveň se začaly objevovat náznaky, že komunističtí zástupci Podkarpatské Rusi nevnímají budoucnost tohoto území v rámci Československa, nýbrž uvnitř Sovětského svazu,¹¹⁶ s nímž však republika získala společnou hranici až koncem druhé světové války. Stejně tak bylo zřejmé, že se budou prohlubovat kontakty s ukrajinskými komunisty, což mělo nadále ovlivňovat národnostní vývoj. V polovině dvacátých let totiž V. sjezd Kominterny a IX. sjezd Komunistické strany Ukrajiny dospěly k závěru, který výstižně shrnul Paul Robert Magocsi: „Na obou sjezdech bylo vyhlášeno, že všichni východní Slované Karpat, bez ohledu na to, za jakou národnost se považují, jsou Ukrajinci.“¹¹⁷ Za tím účelem v roce 1924 při vedení ukrajinské komunistické strany vznikla zahraniční kancelář pro spolupráci s komunistickými organizacemi na území Bukoviny, Haliče a Podkarpatské Rusi.¹¹⁸ Toto směřování strany pak přispělo k dalšímu národnostnímu a státoprávnímu vývoji Podkarpatské Rusi a jejího obyvatelstva, ačkoliv ukrajinský směr strany dokázal v meziválečném období – na rozdíl od jiných zastánců ukrajinizace – respektovat Rusíny a jejich národnostní citění. Po druhé světové válce však komunistický režim přispěl k jednoznačné ukrajinizaci bývalé Podkarpatské Rusi.

115 Klíma, Eman.: K charakteru hnutí na Podkarpatské Rusi a jeho organizačním úkolům. In: Komunistická revue, 15. června 1926, č. 12, roč. III. (V.), s. 469–471.

116 K tomu směřování viz Хайнас, В. В.: Комуністи – натхненники і організатори боротьби трудящих Закарпаття за беззеднання з радянською Україною в 1924–1944 рр. In: Наукові записки. Том XXVII, 1957, с. 19–38.

117 Magocsi, Pavel Robert: *Národ odnikud. Ilustrované dějiny karpatských Rusínů*. Užhorod 2014, pozn. č. 25 na s. 116.

118 Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Том I. (1918–1945 рр.). Ужгород 1968, с. 104.

Carpathian Ruthenia at the Meetings of the Second and Third Congress of the Communist Party of Czechoslovakia in the mid-1920s

The elections and congresses in the mid-1920s drew the attention of the rest of the communist party to the influence of the Carpathian Ruthenia comrades on the local population. At the same time, the congresses noted that despite the influence and ability to organise highly attended events and evoke strong participation by the population, the local communists lacked the organisational framework and, most importantly, leading party cadres. The Carpathian Ruthenia representatives were also well aware of this situation, complaining about the poor interest of the centre as well as the weak responses of the comrades from the historical lands to the blood shedding in Carpathian Ruthenia. The headquarters received only sporadic reports about the Carpathian Ruthenia development, and if they did get any information, they could not use it because a poor translation made it incomprehensible. On the other hand, several Carpathian Ruthenia communists emerged as early as the mid-1920s who became widely famous within the party and were appointed to higher party posts. The mid-1920s congresses enabled the rest of the party to learn some facts about Carpathian Ruthenia, yet the more prestigious communist press published only a short summary as late as the summer of 1926. Naturally, Rudé právo (Red Justice), for example, publicised the speeches of the party representatives on Carpathian Ruthenia at the National Assembly beginning in 1921. Concurrently, indications emerged that the Carpathian Ruthenia communist representatives did not see the future of this territory in Czechoslovakia but rather within the Soviet Union, although the republic did not have a border with the latter until the end of the Second World War. Similarly, it was evident that contacts would deepen with Ukrainian communists from the Soviet Union that was to further influence the national development.

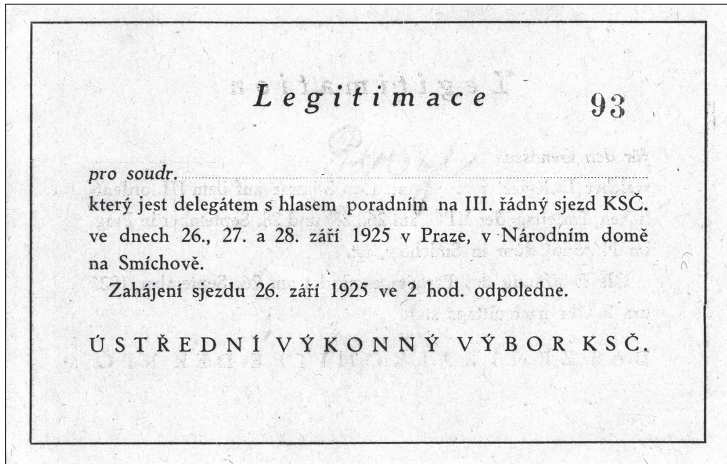
Emanuel Šafranko
(NA, Fotoarchiv Ústavu marxismu-leninismu)

Ivan Lokota
(NA, Fotoarchiv Ústavu marxismu-leninismu)

Cyril Reščuk
(NA, Fotoarchiv Ústavu marxismu-leninismu)

*Nevyplněná legitimace delegáta na III. řádný sjezd
(NA, f. III. sjezd KSČ, kart. 1, sign. 1-21)*

*Plénium III. sjezdu KSČ
(NA, Fotoarchiv Ústavu marxismu-leninismu, nezpracováno, neg. 21868)*

SEZNAM AUTORŮ

